

ბატონიშვილის ბიბლიოთეკა

ციტირებისთვის:

უსტიაშვილი გ., გაერთიანებული სამეფოს საქმე - „გენერალური პროკურორი ბლეიქისა და სხვების წინააღმდეგ“, ჟურნ. „სამართლის მეთოდები“, N1, 2017

ელექტრონული იურიდიული ბიბლიოთეკა www.princelibrary.ge

შექმნილია USAID/PROLoG-ის ფინანსური ხელშეწყობით

სულხან-საბა ორბელიანის
ფონდის სახელით

USAID
ამერიკელი ხალხისგან

EAST • WEST
MANAGEMENT
INSTITUTE

კანონის უზენაესობის მხარდაჭერა
საქართველოში (PROLoG)

გაერთიანებული სამეფოს საქმე – „გენერალური პროკურორი ბლეიქისა და სხვების წინააღმდეგ“*

გიორგი უსტიაშვილი**

I. საქმის ფაქტობრივი გარემოებები

ჯორჯ ბლეიქი 1944 წლიდან გაერთიანებული სამეფოს საიდუმლო სამსახურში მუშაობდა. კანონმდებლობის თანახმად, იგი ვალდებული იყო, დაეცვა საიდუმლო ინფორმაცია, როგორც მუშაობის პერიოდში, ისე სამსახურიდან წასვლის შემდეგ. 1951 წელს იგი საბჭოთა კავშირის სპეცსამსახურებმა გადაიბირეს და მათი აგენტი გახდა. ამ პერიოდში, ბლეიქმა მნიშვნელოვანი ინფორმაცია და დოკუმენტები მიაწოდა საბჭოთა სპეცსამსახურს. 1961 წელს იგი ინგლისელებმა დააკავეს და „სახელმწიფო საიდუმლოების აქტის“ (Official Secrets Act 1911)¹ თანახმად, ბრალი წაუყენეს ინფორმაციის უკანონოდ გაცემისათვის და 42 წლით თავისუფლების აღკვეთა მიუსაჯეს. სასჯელის მისჯიდან ხუთი წლის შემდეგ მან ციხიდან გაქცევა მოახერხა, ჯერ გაიქცა ბერლინში, შემდეგ კი მოსკოვს შეაფარა თავი.

მოსკოვში ყოფნის პერიოდში, 1989 წელს ჯორჯ ბლეიქმა დაწერა ავტობიოგრაფიული წიგნი “No Other Choice”, რომელიც აღწერდა მის ცხოვრებისეულ დეტალებს, მათ შორის, მის მოღვაწეობას გაერთიანებული სამეფოს საიდუმლო სამსახურში. აღნიშნული წიგნის გამოცემასთან დაკავშირებით მან ექსკლუზიური ხელშეკრულება დადო ბრიტანულ საგამომცემლო კომპანია “Jonathan Cape” Ltd-თან. ხელშეკრულების თანახმად, თანხის ნაწილი — 50 000 ათასი ფუნტი, გადახდილ იქნა წინასწარ, ავანსის სახით, დარჩენილი თანხის გადახდა უნდა მომხდარიყო ეტაპობრივად, — გამომცემ-

* *Attorney General v. Blake and Another* [2000] UKHL 45; [2000] 4 All ER 385; [2000] 3 WLR 625 (27th July, 2000).

** საერთაშორისო ბიზნესსამართლის მაგისტრი, LL.M., Steinbeis Universität, სს „მარგებლის“ უფროსი იურიდიული მრჩეველი.

¹ სრული ტექსტი ხელმისაწვდომია: <goo.gl/BUHLhv> [07.01.2017].

უსტიავილი, გენერალური პროკურორი ბლეიქის წინააღმდეგ

ლისათვის ხელნაწერის გადაცემის შემდეგ 50 000 ათასი ფუნტი და წიგნის გამოცემის შემდეგ — 50 000 ათასი ფუნტი.²

დიდ ბრიტანეთში წიგნი 1990 წელს გამოიცა, მასში მოყვანილი ფაქტები ფორმალურად ეწინააღმდეგებოდა „სახელმწიფო საიდუმლოების აქტს“, დარღვეული იყო კანონით გათვალისწინებული ინფორმაციის გაუხმაურებლობის ვალდებულება. მაგრამ ფაქტების სიძველის გამო, ინფორმაცია კონფიდენციალურად აღარ ითვლებოდა და მას არ შეეძლო ზიანი მიეყენებინა სახელმწიფოს უსაფრთხოებისათვის.

გაერთიანებულმა სამეფომ გადაწყვიტა, დაესაჯა ჯორჯ ბლეიქი და არ მიეცა საშუალება, მიეღო ქონებრივი სარგებელი — დარჩენილი ჰონორარი. ამ მიზნით გენერალურმა პროკურატურამ მის წინააღმდეგ სასამართლო პროცესი დაიწყო და პრეტენზია განაცხადა ჰონორარის იმ ნაწილზე, რომელიც ბლეიქს გამომცემლობისაგან უნდა მიეღო მომავალში, სარჩელში პროკურატურა დარჩენილი ჰონორარის სახელმწიფოსათვის გადაცემას მოითხოვდა.

აღსანიშნავია, რომ „სახელმწიფო საიდუმლოების აქტი“, ბლეიქთან დადებული შრომითი ხელშეკრულება და გაერთიანებულ სამეფოში მოქმედი სხვა კანონები არ ითვალისწინებდნენ ლალატისა და სახელმწიფო საიდუმლოების გამხელისათვის ფინანსური სანქციების დაკისრებას, მათ შორის, ზემოხსენებულ შემთხვევებში ჰონორარის გადახდის შეჩერება და სახელმწიფოსათვის გადაცემის საკითხი არსებული კანონმდებლობით პირდაპირ მოწესრიგებული არ იყო.

საჩივარში გენერალური პროკურატურა აღნიშნავდა, რომ ბლეიქმა დაარღვია ფიდუციური მოვალეობები, რაც მას სამეფოს წინაშე ჰქონდა და ამის გამო მისთვის საავტორო უფლებები უნდა ჩამოერთმიათ, ჰონორარი კი სახელმწიფოს უნდა გადასცემოდა.

პირველი ინსტანციის სასამართლომ დაადგინა ფიდუციური ვალდებულებების დარღვევის ფაქტი, თუმცა აღნიშნა, რომ კანონმდებლობა აღნიშნული ქმედებისათვის არ ითვალისწინებდა ფინანსურ სანქციებს, მათ შორის, საავტორო უფლებების ჩამორთმევას. შესაბამისად, პროკურატურის საჩივარი არ დაკმაყოფილდა.³

² <goo.gl/GNVb5p> [07.01.2017]

³ <goo.gl/GNVb5p> [07.01.2017]

გენერალურმა პროკურორმა სასამართლოს გადაწყვეტილება გაასაჩივრა.

გენერალურმა პროკურატურამ, სასამართლოს ნებართვით, სააპელაციო საჩივარს დაამატა საჯარო ინტერესების ხელყოფაც. შესაბამისად, სააპელაციო საჩივარში თავის მოთხოვნებს პროკურატურა კერძო და საჯაროსამართლებრივი საფუძვლებით ამყარებდა. სასამართლომ აღნიშნა, რომ მსგავს შემთხვევებში, საჯარო ინტერესების დასაცავად, გენერალურ პროკურატურას უფლება ჰქონდა, სამოქალაქოსამართლებრივი მექანიზმები გამოეყენებინა სისხლისსამართლებრივი მიზნების მისაღწევად, სასამართლოს პოზიციით, დანაშაულებრივი ქმედება არ შეიძლებოდა გამხდარიყო შემოსავლის მიღების საშუალება, სასამართლო დაეყრდნო კერძოსამართლებრივ, რესტიტუციული ზიანის (Restitutionary Damages) ანაზღაურების პრინციპს, მისი მოქმედება გაავრცელა საჯაროსამართლებრივ ურთიერთობებზე და პროკურატურის საჩივარი დააკმაყოფილა. ჯორჯ ბლეიქს გამომცემლისაგან საავტორო ჰონორარის ან რაიმე სარგებლის მიღება აეკრძალა.

სააპელაციო სასამართლოს გადაწყვეტილება ბლეიქის წარმომადგენლების მიერ გასაჩივრებულ იქნა გაერთიანებული სამეფოს ლორდთა პალატაში⁴. საჩივარზე გენერალური პროკურატურის მიერ, ასევე, შეტანილ იქნა შემხვედრი სააპელაციო საჩივარი.

II. ლორდთა პალატის გადაწყვეტილება

ლორდთა პალატამ არ დააკმაყოფილა ბლეიქის საჩივარი და ხმათა უმრავლესობით დაადგინა, რომ ბლეიქს რესტიტუციული ზიანის (Restitutionary Damages) პრინციპის გამოყენებით, საავტორო ჰონორარი არ უნდა მიეღო. გადაწყვეტილებას მიემხრო ოთხი ლორდი მოსამართლე (Lord Nicholls of Birkenhead, Lord Goff of Chieveley, Lord Browne-Wilkinson, Lord Steyn), ერთმა ლორდმა მოსამართლემ (Lord Hobhouse of Woodborough) გადაწყვეტილებას მხარი არ დაუჭირა და განსხვავებული აზრი გამოაქვეყნა.

⁴ რომელიც იმ პერიოდში, საკონსტიტუციო რეფორმის განხორციელებაზე, უმაღლესი სასამართლოს ფუნქციებს ახორციელებდა.

1. უმრავლესობის არგუმენტები

სასამართლომ დაადგინა, რომ ბლეიქმა ხელშეკრულებითა და კანონით ნაკისრი ინფორმაციის გაუხმაურებლობის ვალდებულებები დაარღვია, მისი ქმედება გაერთიანებული სამეფოს კანონმდებლობის თანახმად, წარმოადგენდა დანაშაულს, რისთვისაც იგი მსჯავრდებული იყო. სასამართლოს შეფასებით, ბლეიქის ქმედება განსაკუთრებული შემთხვევა იყო და იგი ქვეყნის საჯარო ინტერესებს ეწინააღმდეგებოდა. სასამართლომ აღნიშნა, რომ პირს ხელშეკრულებისა და კანონმდებლობის დარღვევის შედეგად არ უნდა მიეღო სარგებელი — საავტორო ჰონორარი. სასამართლო დაეყრდნო სამართლის ზოგად პრინციპს, რომლის თანახმადაც, უმართლობა და დანაშაული არ შეიძლება შემოსავლის წყარო გახდეს.

სასამართლოს განმარტებით, მოცემულ შემთხვევაში საჯარო და სისხლისსამართლებრივი საშუალებები ეფექტური არ იყო და ჰონორარის მიღების უფლება უნდა შეზღუდულიყო სამოქალაქო-სამართლებრივი პრინციპის — რესტიტუციული ზიანის (Restitutionary Damages) გამოყენებით.

2. განსხვავებული აზრი

ლორდმა ჰობჰაუზმა აღნიშნა, რომ ინტუიციურად სამართლიანი გადაწყვეტილების გასამართლებლად არ უნდა შეიქმნას უმართლო სამართალი.⁵ მისი განცხადებით, ბლეიქმა დაარღვია ხელშეკრულება და კანონმდებლობა, რისთვისაც იგი გასამართლდა და დაისაჯა. რაც შეეხება მის მიერ წიგნის გამოქვეყნებას, ამით საჯარო ინტერესები არ შელახულა, წიგნში მოყვანილი ფაქტებს აღარ გააჩნდათ მნიშვნელობა და არ შეეძლოთ სახელმწიფოსათვის ზიანის მოტანა. მან, აგრეთვე, აღნიშნა, რომ კანონმდებლობა მსგავსი შემთხვევებისათვის, თავისუფლების აღკვეთის გარდა, რაიმე სხვა სანქციას, მათ შორის, ჰონორარის მიღების უფლების ჩამორთმევას არ ითვალისწინებდა.

ლორდმა ყურადღება გაამახვილა იმ გარემოებაზე, რომ ინფორმაციის სიძველის მიუხედავად, თუ სახელმწიფოს არ სურდა წიგნში

⁵ <goo.gl/GNVb5p> [07.01.2017]

მოყვანილი ფაქტების გახმაურება, ბლეიქისათვის ჰონორარის გადახდის აკრძალვასთან შედარებით, აჯობებდა, სახელმწიფოს თავად ნიგნის გამოცემა შეეჩერებინა, რაც მას არ გაუკეთებია.

ლორდ ჰობჰაუზის მოსაზრებით, რესტიტუციული ზიანის (Restitutionary Damages) პრინციპი გამოყენებულ უნდა იქნეს კერძო სამართლებრივ ურთიერთობებში, როდესაც მხარეებს ქონებრივი ხასიათის გარიგება აკავშირებთ. ბლეიქის შემთხვევა კი განსხვავებულია, მის მიერ სახელმწიფოს მიმართ არსებული ფიდუციური ვალდებულების დარღვევა და სამსახურებრივი ინფორმაციის გახმაურება არ უნდა განიხილებოდეს როგორც კერძო ხასიათის ნაკისრი ვალდებულებების შეუსრულებლობა.

მოსამართლის განცხადებით, ზემოხსენებული არგუმენტების თანახმად, სახელმწიფოს არ გააჩნდა საკუთრების უფლება ბლეიქისათვის გადასახდელ ჰონორარზე, შესაბამისად, ჰონორარის გადახდის აკრძალვა მართებული არ იყო.

III. ლორდათა პალატის გადაწყვეტილების შეფასება

ლორდათა პალატის გადაწყვეტილება დამყარებულია ზოგად სამართლებრივ პრინციპებზე და გამოხატავს სახელმწიფოს მიდგომას მნიშვნელოვანი და პრინციპული საკითხის მიმართ. გადაწყვეტილებაში გატარებულია სახელმწიფოს შეხედულება, რომ სპეცსამსახურის მოღალატე ოფიცერი უნდა დაისაჯოს და ღალატის, კანონდარღვევის შედეგად მან სარგებელი არ უნდა მიიღოს.

პოზიტიური სამართლის თვალსაზრისით, აღნიშნული საკითხი ნორმატიულად მოწესრიგებული არაა, გაერთიანებულ სამეფოში არ არსებობს სპეციალური კანონი, რომლითაც ბლეიქის მსგავს შემთხვევებში ჰონორარის გადახდასთან დაკავშირებულ საკითხებს პასუხი გაეცემოდა. სწორედ ამ პრობლემის გადასაწყვეტად, გენერალურმა პროკურატურამ და სასამართლომ მიმართეს სამართლებრივ პრინციპს — უკანონო ქმედება არ შეიძლება შემოსავლის წყარო გახდეს. აღნიშნული პრინციპის რეალიზაცია მოხდა რესტიტუციული ზიანის (Restitutionary Damages) მექანიზმის გამოყენებით.

სამართლიანობის თვალსაზრისით, სახელმწიფოს პოზიცია და ლორდათა პალატის გადაწყვეტილება შეიძლება შეფასდეს როგორც მართებული და კვალიფიციური. სამართლებრივი პრინციპების რე-

უსტიავილი, გენერალური პროკურორი ბლეიქის წინააღმდეგ

ალიზაციის გზა ეფექტურად მოინახა — შეირჩა ზიანის ანაზღაურების სათანადო მექანიზმი, შესაბამისად, გადაწყვეტილება მართოდენ ზოგად სამართლებრივ პრინციპებს არ დაეფუძნა, რაც მისი დასაბუთების ხარისხსა და მთლიანად გადაწყვეტილების ლეგიტიმაციას მნიშვნელოვნად ზრდის.

ასევე, აღსანიშნავია განსხვავებული აზრი, სადაც ლორდი მოსამართლე მაღალკვალიფიციურად მიჯნავს საჯარო და კერძოსამართლებრივ ურთიერთობებს, არგუმენტირებულად აკრიტიკებს კერძოსამართლებრივი მექანიზმის — რესტიტუციული ზიანის (Restitutionary Damages) — მოცემულ საქმეში გამოყენების მიზანშეწონილობას. იგი საკითხს უდგება პოზიტიური სამართლის ქრილში, მისთვის ამოსავალი წერტილია, რომ პრობლემის გასაღები საკანონმდებლო აქტებში იპოვოს. ამგვარი მიდგომა და განსხვავებული აზრი ერთიორად საინტერესოს ხდის ზემოხსენებულ გადაწყვეტილებას.

ლორდთა პალატის გადაწყვეტილება, აგრეთვე, შეიძლება შეფასდეს სამართლის ფილოსოფიის ქრილშიც, გადაწყვეტილებაში ლორდთა უმრავლესობის მიერ გაზიარებულია რონალდ დუორკინის თეორია,⁶ რომ სამართლის მიღმა არსებობს პრინციპები, რომელთა მიხედვითაც უნდა მონესრიგდეს ზოგიერთი ურთიერთობა, ხოლო უმცირესობაში მყოფი ლორდი პოზიტივისტია, იგი ჰარტისეული ნეოპოზიტივიზმის⁷ მიმდევარია და შესაბამისად, პოზიტიურსამართლებრივ იდეებს ავითარებს.

და ბოლოს, შეიძლება ითქვას, რომ საქმე — *Attorney General v. Blake and Another*⁸ — სამოსამართლო სამართლის ერთ-ერთი თვალსაჩინო მაგალითია, გადაწყვეტილებაში ნათლად ჩანს დიდი ბრინანეთის ძირითადი სამართლებრივი თუ სოციალური პრინციპები და პოლიტიკური ნება. გადაწყვეტილებით კიდევ ერთხელ გამყარდა წესი, რომ უკანონო ქმედებით არავინ შეიძლება სარგებელი მიიღოს, მით უმეტეს, რომ ეს წესი არა მხოლოდ ზოგადად სამართლის პრინციპი, არამედ კონკრეტული სისხლისსამართლებრივი ნორმების მოქმედების საფუძველია.

⁶ იხ., უექსი რ., სამართლის ფილოსოფია, ძალიან მოკლე შესავალი, მ. ბაბუხადას თარგმანი, ი. ბაჩიაშვილის რედაქტორობით, თბილისი, 2012, 57-67.

⁷ იქვე 37-44.

⁸ სრული ტექსტი ხელმისაწვდომია: <goo.gl/GNVb5p> [07.01.2017]